

ฌาปนพาณิชย์: การเปลี่ยนแปลงความหมายของพิธีศพ ในกระแสการบริโภคนิยม

ความตาย (Death) เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มนุษย์คุ้นเคยและต้องประสบพบเจอไม่ว่าจะด้วยวิธีการแบบใดก็ตาม พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า ตาย ว่าเป็นสถานะของการสิ้นใจ สิ้นชีวิต และสิ้นสภาพของการมีชีวิตอยู่ ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกับความตายในทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความตาย คือ สภาวะที่หัวใจหยุดเต้น หยุดหายใจ และสมองหยุดการทำงาน (ภานรินทร์ น้ำเพชร, 2566) ความตาย เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นได้เพียงแค่ครั้งเดียวในชีวิตของมนุษย์ และไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือก้าวข้ามไปได้ (รัตนะ ปัญญาภา, ประสิทธิ์ กุลบุญญา, สุชาติ บุษย์ชยานนท์, ไพศาล พากเพียร, และ เรืองเดช เขจรศาสตร์, 2562) จึงอาจกล่าวได้ว่า เมื่อมีการเกิดก็ต้องมีการตายเป็นของคู่กันอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าในยุคปัจจุบันเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์จะถูกพัฒนาให้มีความทันสมัยมากเพียงใดก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้สิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ สามารถมีชีวิตที่เป็นอมตะไปตลอดกาลได้

วิวัฒนาการของพิธีศพ

เมื่อมีการตาย อีกสิ่งหนึ่งที่ต้องเกิดขึ้นมาควบคู่กันอยู่เสมอ นั่นก็คือการจัดการกับความตาย หรือการจัดพิธีศพ ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมแรกสุดของเหล่ามนุษย์ (ปราณี วงษ์เทศ, 2539) การจัดพิธีศพมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถพยาย้อนกลับไปได้ถึงช่วงยุคหินเก่า มีการนำสิ่งของลงไปหลุมฝังศพที่มักจะตั้งอยู่ในบริเวณเดิมที่เคยอยู่อาศัยในคราวที่ยังมีชีวิตอยู่ และพบว่ามีการทาสศพของคนตายด้วยฝุ่นผงสีแดงซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนความเชื่อเรื่องการนำชีวิตกลับคืนมา ต่อมาในยุคหินใหม่ เป็นยุคที่มนุษย์เริ่มรู้จักการทำเกษตรกรรม ดินกลายเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญ เชื่อกันว่าดินเปรียบเสมือนมดลูกของผู้หญิงที่พร้อมให้กำเนิดชีวิตใหม่อยู่เสมอ การฝังศพคนตายลงในพื้นดินจึงเป็นเหมือนการส่งให้คนตายกลับคืนสู่พื้นดิน เพราะมองว่าความตายกับความอุดมสมบูรณ์เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเช่นเดียวกับพืชพรรณต่าง ๆ ที่เจริญงอกงามขึ้นมาได้นั้นก็ล้วนแล้วแต่เป็นเพราะซากสัตว์ที่อยู่ใต้ดิน ทั้งยังแฝงไปด้วยสัญลักษณ์ของการเดินทางไปเกิดใหม่ในโลกหน้า เป็นที่มาของการฝังศพแบบ ศพนั่ง คือ การจัดท่าทางให้ศพอยู่ในท่านั่งงอเข้าเกือบถึงคางคล้ายกับท่าทางของทารกที่อยู่ในครรภ์ของมารดา ซึ่งเป็นรูปแบบการฝังศพที่สามารถพบเห็นได้ทั่วโลก ต่อมาได้วิวัฒนาการให้มีการนำศพบรรจุลงไปในภาชนะที่มีรูปทรงคล้ายกับมดลูกของผู้หญิงซึ่งอาจสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ได้เช่นกัน (สมิต ตระกรุดแก้ว, 2555)

การจัดพิธีศพของสังคมไทยก็สามารถย้อนกลับไปได้ถึงสมัยก่อนประวัติศาสตร์หรือเมื่อประมาณ 10,000 ปีก่อนได้เช่นเดียวกัน มีการพรมดินเทศสีแดงบนศพที่อยู่ในท่านอนเหยียดยาว การฝังศพจะมีแบบแผนที่แน่นอน คือ หันศีรษะของศพไปทางด้านทิศตะวันตก นอกจากนี้ยังมีการค้นพบภาชนะดินเผาสำหรับใส่อาหารภายในหลุมศพด้วย การเผาศพเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับ การเข้ามายังดินแดนไทยของพุทธศาสนา ในอดีตชาวบ้านนิยมนำศพไปเผาบนเชิงตะกอนชั่วคราวที่ทำขึ้นมาก่อนที่จะมีการสร้างเมรุเผาศพดังเช่นปัจจุบัน ส่วนพิธีศพของชนชั้นสูงจะได้รับพระราชทานโกศหรือหีบศพและอาจได้รับอนุญาตให้ทำพิธีเผาศพในเมรุที่รัฐบาลสร้างขึ้นโดยจำลองแบบมาจากเมรุของหลวง พิธีศพของชาวบ้านในอดีตที่ถึงแม้ว่าแต่ละครอบครัวจะมีฐานะที่แตกต่างกันแต่รูปแบบของการจัดงานก็ไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนัก ซึ่งต่างกับสังคมยุคปัจจุบันที่พิธีศพกลายเป็นกิจกรรมที่ถูกใช้เพื่อแสดงสถานภาพและฐานะทางสังคม ความหรูหรา และแสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำและความฟุ่มเฟือยในการจัดงาน แยกที่มาร่วมงานก็มักมาตามคำเชิญหรือมารยาทไม่เหมือนกับในอดีตที่มองว่าการช่วยเหลือพิธีศพถือเป็นการสร้างบุญกุศล (ปราณี วงษ์เทศ, 2539)

การกลายเป็นสินค้าของพิธีศพ

บริบทของสังคมไทย พบว่า ในอดีตพิธีศพเป็นพิธีที่จัดขึ้นโดยอาศัยความร่วมมือในหมู่เครือญาติและคนใกล้ชิดด้วยตนเอง แต่เนื่องด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สังคมขยายขยายสู่ความเป็นเมืองมากขึ้นทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนไม่ได้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันเหมือนอย่างในอดีตที่ผ่านมา การอาศัยความร่วมมือในการจัดพิธีศพอาจทำได้ยากหรือไม่สามารถทำได้ดั้งเดิม จึงส่งผลให้รูปแบบการจัดพิธีศพเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การจัดพิธีศพในปัจจุบันมักเน้นไปที่ความสะดวกสบายและการประหยัดเวลาในการจัดงานของเจ้าภาพ ซึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนสมัยใหม่ ต่างจากในอดีตที่มองว่าการช่วยเหลือพิธีศพเป็นการสร้างบุญกุศลและแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ, 2548) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนสมัยใหม่ ธุรกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดพิธีศพได้ทำให้การจัดพิธีศพกลายเป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่สามารถซื้อขายได้ในระบบตลาด เนื่องจากบทบาทของธุรกิจที่เกี่ยวข้องทำให้การจัดพิธีศพในปัจจุบันสามารถดำเนินไปได้อย่างสะดวกสบาย แต่กลับต้องแลกมาด้วยการใช้จ่ายเงินทองไปในแต่ละกระบวนการของการจัดพิธี (ธรรมพร สุขมี, 2559)

The Business Research Company คาดการณ์ไว้ว่าในปี 2568 ตลาดของธุรกิจเกี่ยวกับงานศพทั่วโลกจะมีมูลค่าสูงถึง 147,384.7 ล้านดอลลาร์ และคาดว่าจะเติบโตจนมีมูลค่าสูงถึง 201,185.2 ล้านดอลลาร์ในปี 2573 (The Business Research Company, 2021) ในส่วนของมูลค่าธุรกิจเกี่ยวกับการจัดพิธีศพของประเทศไทย ศูนย์วิจัยกสิกรไทยประเมินไว้ว่าอาจมีมูลค่าสูงถึง 35,000 ล้านบาทต่อปี (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2549 อ้างถึงใน ประมวลศักดิ์ ดีมี, 2564) ประกอบกับอัตราการเสียชีวิตของคนไทยที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปี ข้อมูลจากสำนักงานสถิติ

แห่งชาติระบุว่า ในปี 2563 อัตราการเสียชีวิตของคนไทยคือ 489,717 ราย เพิ่มสูงขึ้นเป็น 550,042 รายในปี 2564 และเพิ่มสูงขึ้นอีกเป็น 584,854 รายในปี 2565 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) จึงอาจคาดการณ์ได้ว่ามูลค่าของธุรกิจเกี่ยวกับการจัดพิธีศพของประเทศไทยอาจมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นด้วยเช่นกัน และข้อมูลจากเว็บไซต์ซันเดย์ได้ระบุเอาไว้ว่าการจัดพิธีศพ 1 ครั้งมีค่าใช้จ่ายอย่างต่ำประมาณ 50,000 บาทขึ้นอยู่กับสถานที่และลักษณะของการจัดงาน (Sunday Journalist, 2024) แต่ถึงแม้ว่าพิธีศพจะเป็นกิจกรรมที่สร้างความฟุ่มเฟือยให้แก่เจ้าภาพแต่ในอีกด้านหนึ่งพิธีศพก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเจ้าภาพด้วยเช่นกัน

คุณค่าและความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปของพิธีศพ

การเปลี่ยนแปลงสภาพของสิ่งที่ยากเดิมมีเพียงมูลค่าในการใช้สอยให้กลายมามีมูลค่าในการแลกเปลี่ยนเป็นกลไกสำคัญของระบบทุนนิยม (ทราย์ทิพย์ ธีระเดชพงศ์, 2553) โดยที่ไม่ได้สนใจว่าคุณค่าหรือความหมายที่แท้จริงของสิ่งเหล่านี้คืออะไร สนแต่เพียงว่าพวกมันสามารถสร้างมูลค่าให้แก่ผู้ขายได้มากน้อยเพียงใดเท่านั้น คุณค่าเดิมของพิธีศพคือเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อแสดงความเคารพรักและให้เกียรติต่อตัวผู้ตาย และอาจไม่ได้มีมูลค่าใด ๆ ในทางเศรษฐกิจ เพราะได้รับความร่วมมือร่วมใจจากคนใกล้ชิด แต่ในปัจจุบันได้กลายมาเป็นหนึ่งในสินค้าที่มีมูลค่าสูงทางเศรษฐกิจ เพราะทุกขั้นตอนของการจัดพิธีล้วนแล้วแต่มีประเด็นเรื่องค่าใช้จ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้นจึงมีธุรกิจหลากหลายประเภทที่มีอยู่เพื่อคอยให้บริการในการจัดพิธีศพ การเปลี่ยนแปลงและสร้างความหมายของพิธีศพขึ้นมาใหม่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความต้องการแสดงสถานภาพของผู้จัดงาน ความหมายเดิมของพิธีศพที่เคยเป็นงานที่ครอบครัวและชุมชนได้ร่วมจัดการด้วยกันกลายมาเป็นงานที่อนุญาตให้เจ้าหน้าที่และธุรกิจที่เกี่ยวข้องเข้ามารับหน้าที่จัดการแทน จากงานที่เคยเน้นความสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจ และความเรียบง่ายของวิถีชีวิตชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนไปเป็นงานที่เลียนแบบงานของชนชั้นสูงที่เน้นความหรูหรา ฟุ่มเฟือย และความมีหน้ามีตาทางสังคม (ปราณี วงษ์เทศ, 2539)

บทสรุป

พิธีศพในปัจจุบันถูกวิวัฒนาการจากความเรียบง่ายในอดีตมาสู่ความซับซ้อนทั้งในแง่ของพิธีการ การให้คุณค่า และการให้ความหมาย จากที่เคยเป็นงานที่ทำเพื่อคนตายเป็นหลักกลับกลายมาเป็นงานที่ถูกใช้เพื่อแสดงฐานะหน้าตาทางสังคมของเจ้าภาพและครอบครัว การช่วยเหลือกันด้วยน้ำใจของคนใกล้ชิดภายในชุมชนกลายมาเป็นการว่าจ้างเพื่อให้ช่วยเหลือ วิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชาวบ้านค่อย ๆ เลือนหายไปและกำลังถูกแทนที่ด้วยการพยายามเลียนแบบวิถีชีวิตของชนชั้นสูง สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมกรรมการบริโภคนิยมของผู้คนในสังคมไทยที่กำลังถูกอำนาจของทุนนิยมเข้า

มากำกับครอบงำ โดยที่ความสุขจะขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริโภคสินค้า สินค้าที่อยู่ภายใต้กระแสบริโภคนิยมกลายมาเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถใช้เพื่อนำเสนออัตลักษณ์และตัวตนของผู้บริโภคได้ ดังที่ฌอง โบดริยาร์ด กล่าวไว้ว่า การบริโภคสินค้าในสังคมแห่งการบริโภคนิยม สินค้าจะถูกบริโภคได้มากกว่าคุณค่าที่แท้จริงของสินค้า และประโยชน์ใช้สอยที่แท้จริงของสินค้าก็จะถูกลดลำดับความสำคัญลง (จิตติگانต์ หลักอาริยะ, 2563)

ในแง่นี้ สำหรับผู้เขียนแล้วปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการแสวงหาผลประโยชน์จากการจัดการหลังความตายหรือพิธีศพผ่านรูปแบบการให้บริการทางธุรกิจ ซึ่งการแสวงหาผลประโยชน์เกิดขึ้นตั้งแต่กระบวนการจัดงานไปจนถึงกระบวนการฅาปนกิจ รูปแบบการให้บริการทางธุรกิจในลักษณะนี้เรียกได้ว่าเป็นการบริการในเชิงการค้าหรือพาณิชย์ กระทั่งเกิดเป็นธุรกิจสำหรับการจัดพิธีศพโดยเฉพาะ จึงขอเรียกกระบวนการดังกล่าวว่า “ฅาปนพาณิชย์” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการที่พิธีศพกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมบริโภคนิยมในปัจจุบัน

ผู้เขียน

ศิริลักษณ์ สุนทรารักษ์ นักศึกษาฝึกประสบการณ์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บรรณานุกรม

- จิตติگانต์ หลักอาริยะ, และ พรพันธุ์ เขมคุณาศัย. (2563). สังเคราะห์ห้วงศรัทธาเรื่อง “วัฒนธรรมบริโภคนิยม” จากงานวิจัยไทยในรอบ 22 ปี (พ.ศ.2538 - พ.ศ.2560). *อินทนิลทักษิณสาร*. 15(1), 9-22.
- ทรายทิพย์ วีระเดชพงศ์. (2553). *กระบวนการที่ทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า : กรณีศึกษามวยไทยผ่านสื่อโทรทัศน์* (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ธรรมพร สุขมี. (2559). *ประเพณีงานศพ: กระบวนการกลายเป็นสินค้าภายใต้กระแสบริโภคนิยม* (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- ประมวลศักดิ์ ดีมี. (2564). พระพุทธศาสนากับอาชีพขายสินค้าและบริการงานศพ. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*. 7(1), 165-175.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2539). พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย. *วารสารศิลปวัฒนธรรม*. 17(5), 174-179.
- ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ. (2548). *กระบวนการกลายเป็นสินค้าของพิธีกรรมงานศพ* (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ภา นรินทร์ น้า เพชร. (2566). *สะท้อนความตายผ่านมานุษยวิทยา*. จาก <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/452>.
- รัตนะ ปัญญาภา, ประสิทธิ์ กุลบุญญา, สุชาติ บุชัยชยานนท์, ไพศาล พากเพียร, และ เรืองเดช เขจรศาสตร์. (2562). รูปแบบการจัดการงานศพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิษณุพนธ์*. 14(3), 116-125.
- สมิต ตรีกรุดแก้ว. (2555). ศติความเชื่อและสัญลักษณ์ของภาชนะที่ใช้สำหรับการฝังศพหนึ่ง. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 4(1), 1-14.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). จำนวนการตายทั้งหมด การตายในโรงพยาบาล และร้อยละการตายในโรงพยาบาล ต่อการตายทั้งหมด จำแนกเป็นรายภาค และจังหวัด พ.ศ.2555-2565. จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/statistics_and_indicators?%2Fnso%2Fstatistics_and_indicators=&impt_branch=305&page=1

The Business Research Company. (2021). **Death Care Services Global Market Opportunities And Strategies To 2030: COVID-19 Impact And Recovery**. Retrieved from <https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/death-care-services-market>.

Sunday. (2024). เปิดค่าใช้จ่ายงานศพคนไทย ควรมีเท่าไรถึงจะเพียงพอ?. จาก <https://easysunday.com/blog/funeral-expense/>.